

1898. – 101 с.

3. Каталог украинских древностей В.В. Тарновского / Б. Гринченко. – Т. 2. – Чернигов: Типография Губернского земства, 1900. – 367 с.

4. Лаевський А. Стародубщина другої половини XVII – XVIII ст. в архівному зібранні Чернігівського історичного музею імені В.В. Тарновського / А. Лаевський // Ніжинська старовина. – К.: Центр пам'яткознавства НАН України, 2012. – Вип. 14 (17). – С. 134-140.

5. Лазаревский А. Описание Старой Малороссии. Материалы для истории заселения, землевладения и управления. Т.1. Полк Стародубский / А. Лазаревский. – К.: Типография К.Н. Милевского, 1888. – XIV, 470, XXX с.

6. Модзалевский В. Материалы для биографии Стародубского полковника Тимофея Алексеевича / В. Модзалевский // Труды Черниговской губернской ученой архивной комиссии. – Чернигов: Типография Г.Я. Михалева, 1917–1918. – Вып. 12. – 137 с.

Лаевский А.С. Универсалы и приказы стародубских полковников второй половины XVII – начала XVIII вв. в собрании Черниговского исторического музея имени В.В. Тарновского

В статье рассматриваются универсалы и приказы стародубских полковников Г. Карповича (Коровки-Вольского), С. Самойловича, М. Миклашевского и Л. Жоравки из архивного собрания Черниговского исторического музея имени В.В. Тарновского. Внимание обращается на их содержание, происхождение и значение для исторических исследований.

Ключевые слова: Черниговский исторический музей имени В.В. Тарновского, архивная коллекция, Стародубский полк, полковник, универсал, приказ.

Laievskiy A.S. The manifests and the orders of Starodub colonels of the second half of the XVII th – the beginning of the XVIII th century in the archive collection of Chernihiv museum of history

In the article the manifests and the orders of Starodub colonels H. Karpovych (Korovka-Volskyi), S. Samoilych, M. Myklashevskiy, L. Zhoravko from the archive collection of Chernihiv museum of history are studied. The attention is paid on their content, origin and value for the historical studies.

Key words: Chernihiv museum of history, archive collection, Starodub regiment, colonel, manifest, order.

15.03.2013 р.

УДК 930(477.51):338.45 «165/171»

С.В. Щербина

ЦЕХОВЕ РЕМЕСЛО НА ТЕРИТОРІЇ ПІВНІЧНОГО ЛІВОБЕРЕЖЖЯ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ XVII – ПОЧАТКУ XVIII СТ.: ІСТОРИОГРАФІЯ ПИТАННЯ

У статті окреслено стан наукової розробки історії ремісничих цехів на території Північного Лівобережжя у другій половині XVII – XVIII ст.

Ключові слова: Північне Лівобережжя, ремесло, цех.

Історія цехового виробництва на території Північного Лівобережжя у XVII-XVIII ст. цікавила дослідників з кінця XIX ст. Вивчаючи промисловість Гетьманщини, історики звертались до проблем законодавчого підґрунтя запровадження та функціонування цехів, аналізували характер взаємовідносин між корпораціями та органами влади, напрями економічної діяльності, намагались визначити місце ремісничих об'єднань у соціальній та господарській системі.

Історіографію цехового ремесла на території Північного Лівобережжя можна умовно розподілити на кілька періодів. *Перший період* (кінець XIX – початок XX ст.) характеризувався накопиченням фактичного матеріалу про цеховий устрій на території Північного Лівобережжя. Одним з перших на сторінках свого серіалу «Описание Старой Малороссии» О. Лазаревський навів відомості про діяльність окремих ремісничих цехів у містах і містечках Північного Лівобережжя. Зокрема, дослідник зазначив, що характерною особливістю регіону було поширення багатопрофільних цехів, які об'єднували ремісників різних професій, та поєднання ремісничої діяльності із заняттям сільським господарством. О. Лазаревський наголосив на необхідності запровадження до наукового обігу документальних матеріалів з історії міст Лівобережної України та підкреслив важливість дослідження походження, функцій та регіональної специфіки цехових корпорацій [1].

У контексті вивчення шевського ремесла у Коропі І. Шостак торкнувся питання цехової організації ремесла, простежив його подальшу еволюцію [2]. П. Єфименко опублікував розвідку, присвячену цехам і братствам жебраків на території Гетьманщини [3]. Вплив магдебурзького права на формування цехового ладу на території України проаналізували М. Владимирський-Буданов та Д. Багалій [4]. Важливі відомості про міське цехове ремесло, його історію та еволюцію містять праці О. Єфименко, яка з'ясувала особливості ремісничого виробництва на території Лівобережної України, розглянула цехову атрибутику, традиції та звичаї ремісників [5]. У 1896 р. на сторінках часопису «Черниговские губернские ведомости» було надруковано

грунтовну статтю О. Ковалевського, присвячену чернігівським цехам XVIII ст. Скориставшись працею О. Шафонського, він узагальнив відомості про ремісничі корпорації Чернігова, визначив їх особливості та описав атрибутику [6].

Наприкінці XIX – початку XX ст. у зв'язку з остаточною ліквідацією цехів чернігівський губернатор Є. Андрієвський ініціював збирання пам'яток цехового устрою, більшість з яких потрапила до музею Чернігівської губернської вченої архівної комісії. У неофіційній частині часопису «Черниговские губернские ведомости» регулярно вміщувалась інформація, пов'язана з надходженням до архівної комісії цехових реліквій. У цих публікаціях йшлося про походження пам'яток, наводився їх детальний опис. П. Добровольський, спираючись у своїх дослідженнях на речові джерела та цехові книги із збирання комісії, звернув увагу на актуальність дослідження цехового устрою та атрибутики [7]. Збірники «Тридцатилетие деятельности Черниговского городского общественного управления. 1870-1901 гг.» та «Очерк истории г. Чернигова», які побачили світ на початку XX ст., містили інформацію про чернігівські цехи, їхні права та обов'язки, зокрема, заходи щодо протипожежної безпеки [8].

Протягом *другого періоду* (20-і рр. XX ст.) історія ремісничих корпорацій на території Лівобережної України стала об'єктом спеціальних студій. М. Слабченко розглянув цехове ремесло у загальному контексті промислового виробництва доби Гетьманщини. Він також торкнувся питання про поширення та вплив на цеховий устрій регіону російського законодавства кінця XVIII ст. [9]. У 20-30-х рр. XX ст. науковці започаткували виявлення та запровадження до наукового обігу неопублікованих текстів цехових книг, вивчення законодавчої бази ремісничих корпорацій, атрибутики та звичаїв. К. Лазаревська вперше здійснила спробу комплексного аналізу цехового устрою на території Лівобережної України у XVII-XVIII ст., який ґрунтувався на матеріалах цехових книг [10]. Водночас проблема цехового устрою на території Лівобережної України була актуалізована А. Єршовим, який схарактеризував розвиток цехового виробництва та розкрив складні взаємовідносини між цехами та органами місцевої влади [11]. Вагомий внесок у дослідження цехового устрою Північного Лівобережжя у XVII-XVIII ст. належить П. Клименку, який узагальнив відомості про розвиток ремесла на цій території у загальноєвропейському контексті. Особливу увагу він приділив поширенню цехового законодавства Російської імперії кінця XVIII ст. на українські землі [12]. Ґрунтовну розвідку з історії музичного цеху Чернігова оприлюднив О. Гермайзе [13]. Є. Спаська з'ясувала історію цехового устрою гончарів Чернігівщини [14]. Дослідженням історії золотарського цеху Ніжина та специфіки організації

ювелірного виробництва займався І. Спаський [15]. М. Ткаченко зосередив увагу на історії цехів Остра, проаналізував чисельність та соціальний стан членів цих об'єднань [16].

У 30-40-х рр. XX ст. дослідження з історії ранньомодерної України були фактично згорнуті, а фахівці стали жертвами політичних репресій. Відновлення студій у цьому напрямі припадає на *третій період* (друга половина XX ст.). На підставі Переписних книг 1666 р. В. Романовський дослідив галузеву спеціалізацію ремісничих цехів Лівобережної України, підкреслив нерівномірний характер розвитку ремісничого виробництва на території Північного Лівобережжя, виокремивши потужні центри цехового ремесла – Ніжин, Стародуб та Остер [17]. На розвиток цехового ремесла як важливий фактор піднесення українських міст у XVII ст. звернула увагу О. Компан, яка відзначила суттєві відмінності цехового устрою на західноукраїнських землях і території Північного Лівобережжя [18]. Оприлюднені у другій половині XX ст. праці О. Нестеренка, І. Гуржія, М. Ткаченка, В. Голобубського з соціально-економічної історії України містили цікаві спостереження щодо причин виникнення, розвитку й поступового занепаду ремісничих цехів. Дослідники схарактеризували найбільші центри цехового ремесла на території Північного Лівобережжя та переконливо довели визначальну роль магдебурзького права у процесі утворення ремісничих корпорацій [19]. К. Пажитнов проаналізував вплив російського законодавства на становище цехового виробництва в Україні. Дослідник зауважив суттєві особливості розвитку ремісничих корпорацій на території Північного Лівобережжя у XVII-XVIII ст. [20]. М. Петренко дослідив історію Ніжинської золотарської корпорації та описав цехову атрибутику [21].

Четвертий період охоплює другу половину 80-х рр. XX ст. – початок XXI ст. У цей час помітно зростає увага до вітчизняної історії доби середньовіччя і раннього нового часу. У контексті вивчення соціально-економічного розвитку українських міст другої половини XVII-XVIII ст. В. Борисенко схарактеризував найбільші центри цехового ремесла на території Північного Лівобережжя, проаналізував галузеву структуру цехового ремесла та причини появи нових спеціальностей [22]. Л. Пляшко надела відомості про чисельність ремісників на території Лівобережної України у XVIII ст. і особливу увагу звернула на спеціалізацію цехового виробництва, різноманітність і високу якість виробів українських майстрів [23]. У дослідженнях В. Кулаковського наведено відомості про організацію цехової системи міст Лівобережної України, зокрема Ніжина, Стародуба, Чернігова та ін. Автор зупинився на чисельності та спеціалізації ремісників, з'ясував обставини, які спонукали їх об'єднуватись у цехи, висвітлив причини конфліктів

всередині цих об'єднань [24].

У цей час дослідники висвітлили вплив Української національної революції на розвиток економіки, ремісничого виробництва та організацію цехів на території Лівобережної України. Значний фактологічний матеріал про соціальний статус ремісників та поширення цехового виробництва на території регіону навела Г. Швидько. Дослідниця у контексті вивчення історії міського самоврядування та соціальної структури лівобережних міст схарактеризувала правове та економічне становище ремісників, проаналізувала їх взаємовідносини з іншими соціальними групами. Г. Швидько також визначила роль магдебурзького права в організації ремісничих корпорацій і простежила вплив законодавства Гетьманщини та Російської імперії на подальшу трансформацію об'єднань [25].

Аналізуючи джерельну базу цехового виробництва на Україні у XVI – першій половині XVII ст., Г. Виноградов принагідно торкнувся історії цехового ремесла на території Лівобережної України. Дослідник, зокрема, наголосив на наявності великих хронологічних прогалин у джерельній базі з цієї проблеми [26]. П. Пиріг проаналізував особливості економічного розвитку Чернігово-Сіверщини у другій половині XVII ст., торкнувся питання законодавчого оформлення, спеціалізації, прав та обов'язків ремісничих цехів [27]. Розвиток цехового ремесла в XVIII ст. у контексті соціально-економічного розвитку Лівобережної України у складі Російської імперії дослідив О. Путро. Він акцентував увагу на поєднанні занять ремеслом з торгівлею та сільськогосподарською діяльністю як характерному і поширеному явищі на терені Північного Лівобережжя [28]. До вивчення проблеми ремісничого виробництва та цехового устрою у цей час звернулася Т. Балабушевич, яка проаналізувала галузеву структуру та регіональний характер ремесла на території Лівобережної України у XVII ст. [29]. Значну увагу звичаям, традиціям та календарній обрядовості цехових ремісників приділив В. Балусок, який розкрив внутрішню ієрархічну структуру об'єднань та з'ясував роль корпорацій у структурі українського ранньомодерного міста [30]. Досліджуючи історію Чернігово-Сіверщини першої половини XVII ст., П. Кулаковський не обминув питання про появу ремісничих цехів на цій території, стисло схарактеризував законодавчу базу та офіційну політику щодо корпорацій ремісників [31]. До проблеми цехового ремесла як невід'ємної частини життя ранньомодерного міста у контексті дослідження історії Чернігівського магістрату принагідно зверталась Г. Доманова. Дослідниця проаналізувала правові засади діяльності ремісничих цехів Чернігова і з'ясувала характер взаємовідносин між цехами та органами місцевого самоврядування [32].

На існування музичних цехів на території Північного Лівобережжя у другій половині XVII

– XVIII ст., їхню атрибутику і специфіку звернули увагу Г. Самойленко та С. Самойленко, досліджуючи історію культурного життя Північного Лівобережжя другої половини XVII – XVIII ст. [33]. Спробу детального аналізу діяльності гончарських цехів на території Лівобережної України здійснив О. Пошивайло [34]. Цікаві спостереження щодо тенденцій розвитку ковальської справи містить монографія С. Боньковської, яка визначила особливості організації виробництва та підкреслила важливість наявності сировинної бази для успішного функціонування ковальських об'єднань [35]. У контексті вивчення зброярства Д. Тоїчкін дослідив особливості функціонування та організації ковальських цехів, визначив специфіку зброярської справи та шабельництва [36]. Результатом наукового пошуку А. Карася стали студії з історії ткацького цеху в Кролевіці у XVII-XIX ст. Автор докладно схарактеризував етапи розвитку найбільш поширеного ремесла регіону, визначив вплив законодавства на функціонування різних форм організації ткацького виробництва – від цехової до фабрично-заводської [37]. Традиції і звичаї членів шевського цеху Седнева розкрили Л. Костенко і В. Сапон [38].

І. Ситий на підставі вивчення цехових книг Північного Лівобережжя із зібрання Чернігівського історичного музею імені В.В. Тарновського схарактеризував правові умови існування ремісничих корпорацій, окреслив коло питань, пов'язаних з трансформацією цехів наприкінці XVIII ст. [39]. Кілька розвідок присвятив економічним та правовим засадам функціонування ремісничих корпорацій С. Журман, який звернув увагу на вплив «Ремесленого положення» 1785 р. на подальшу трансформацію ремісничих об'єднань, зміну їхнього юридичного статусу, традиційних прав і привілеїв [40]. О. Савченко (Гринь), скориставшись матеріалами Опису Новгород-Сіверського намісництва 1779-1781 рр., схарактеризувала особливості ремісничого виробництва, спеціалізацію та цеховий устрій регіону [41].

Студії з історії ремісничих цехів дозволяють скласти уявлення про тенденції економічного розвитку регіону, специфіку розвитку ремесла, підкреслюють самобутній характер цехового устрою на території Північного Лівобережжя. Це уможливує поглиблений аналіз історичних передумов виникнення, розквіту та занепаду ремісничих цехів на території Лівобережної України та Чернігово-Сіверщини зокрема.

Посилання

1. Лазаревский А.М. Цеховые акты левобережной Малороссии: 1622-1645 гг. / А.М. Лазаревский // Чтения в Историческом обществе Нестора-летописца. – К., 1901. – Т. 15. – № 4. – Отд. 3. – С. 9-25; Лазаревский А. Описание Старой Малороссии. Материалы для истории заселения, землевладения и управления / А. Лазаревский. – К., 1888. – Т.1. Полк Стародубский. – 470 с.; Лазаревский А. Описание

Старой Малороссии. Материалы для истории заселения, землевладения и управления / А. Лазаревский. – К., 1893. – Т.2. Полк Нежинский. – 521 с.; Лазаревский А. Описание Старой Малороссии. Материалы для истории заселения, землевладения и управления / А. Лазаревский. – К., 1902. – Т.3. Полк Прилуцкий. – 420 с.; Лазаревский А.М. Исторический очерк Батурина / А.М. Лазаревский // Чтения в Историческом обществе Нестор-летописца. – К., 1892. – Кн. VI. – Отд. II. – С. 105-122.

2. Шостак И. Коропские сапожники / И. Шостак // Земский сборник Черниговской губернии. – 1891. – № 6-7. – С. 155-168.

3. Ефименко П.С. Братства и союзы нищих / П.С. Ефименко // Киевская старина. – 1883. – № 9-10. – С. 312-320.

4. Владимирский-Буданов М. Немецкое право в Польше и Литве / М. Владимирский-Буданов // Розвідки про міста і міщанство на Україні-Руси в XV-XVIII в. – Львів: Друкарня Наукового товариства імені Шевченка, 1903. – Ч. 1. – С. 3-113; Владимирский-Буданов М. Немецкое право в Польше и Литве / М. Владимирский-Буданов // Розвідки про міста і міщанство на Україні-Руси в XV-XVIII в. – Львів: Друкарня Наукового товариства імені Шевченка, 1904. – Ч. 2. – С. 3-308; Багалеї Д. Магдебурзьке право на Лівобічній Україні / Д. Багалеї // Розвідки про міста і міщанство на Україні-Руси в XV-XVIII в. – Л.: Друкарня Наукового товариства імені Шевченка, 1904. – Ч. 2. – С. 387-442; Багалеї Д.И. Магдебургское право в Лівобережній Малороссии / Д.И. Багалеї // Журнал Министерства народного просвещения. – СПб., 1892. – Ч. CCLXXX. – С. 1-55.

5. Ефименко А. Южно-русские братства / А. Ефименко // Южная Русь: Очерки, исследования и заметки / А. Ефименко. – СПб.: Книгопечатня Шмидт, 1905. – Т. 1. – С. 200-309.

6. Ковалевский А. Цехи в г. Чернигове в конце прошлого столетия / А. Ковалевский // Черниговские губернские ведомости. – 1896. – № 726. – Часть неофициальная. – 2 марта. – С. 1-2.

7. Добровольский П. Письменные и вещественные памятники цехового устройства в Черниговской губернии / П. Добровольский // Труды Тринадцатого археологического съезда / [под ред. гр. П. С. Уваровой]. – М., 1908. – Т. 2. – С. 74-78.

8. Очерк истории г. Чернигова. 907-1907. – Чернигов: Типография Губернского земства, 1908. – 72 с.; Тридцатилетие деятельности Черниговского городского управления 1870-1901 г., с очерком истории г. Чернигова. – Чернигов: Типография Губернского земства, 1901. – 334 с.

9. Слабченко М.Е. Малорусский полк в административном отношении / М.Е. Слабченко. – Одесса: Типография «Техник», 1909. – 436, III с.; Слабченко М.Е. Организация хозяйства Украины от Хмельниччины до мировой войны / М.Е. Слабченко. – Одесса, 1922. – Ч.1. – 208 с.

10. Лазаревська К. Київські цехи в другій половині XVIII та на початку XIX віку / К. Лазаревська // Київ та його околиця в історії і пам'ятниках / [під редакцією М. Грушевського]. – К.: Державне видавництво України, 1926. – С. 275-308; Лазаревська К. Матеріали до історії цехів на Лівобережній Україні XVII-XIX вв. / К. Лазаревська // Записки історично-філологічного відділу УАН. – К., 1925. – Т. 6. – С. 20-33.

11. Єршов А. До історії цехів на Лівобережжі XVII-XVIII вв. / А. Єршов // Записки Ніжинського Інституту народної освіти та науково-дослідчої кафедри історії культури й мови при інституті. – Ніжин, 1926. – Кн. VI. – С. 81-124; Єршов А. До історії цехів на Лівобережжі XVII-XVIII вв. / А. Єршов // Записки Ніжинського інституту народної освіти та науково-дослідчої кафедри історії культури й мови при інституті. – Ніжин, 1929. – Кн. IX. – С. 123-136; Єршов А. Ніжинські цехи в першій половині XVII ст. / А. Єршов // Чернігів і Північне Лівобережжя: Огляди, розвідки, матеріали [під редакцією М. Грушевського]. – К., 1928. – С. 315-318.

12. Клименко П. Матеріали до історії цехів м. Літок на Чернігівщині / П. Клименко // Записки історико-філологічного відділу УАН. – К., 1928. – Кн. XVIII. – С. 211-223; Клименко Ф.В. Западно-русские цехи XVI-XVIII вв. / Ф.В. Клименко. –

К.: Типография Императорского Университета св. Владимира, 1914. – 166 с.; Клименко П. Цехи на Україні / П. Клименко. – К.: Видавництво ВУАН, 1929. – Т. I. – Вип. I. – XC, 199, VIII с.

13. Гермайзе О. З архіву української музики. Чернігівський цех музикантів в XVIII ст. / О. Гермайзе // Музыка: Місячник музичної культури. – 1923. – Ч. 6-7. – С. 39.

14. Етнографічні щоденники Євгенії Спаської / [підготовка до друку Т. Діденко, передмова О. Морозова] // Ніжинська старовина. – К., 2006. – Вип. 2 (5). – С. 151-169; Спаська Є. Гончарські кахлі Чернігівщини XVIII – XIX ст. / Є. Спаська. – К.: Видавництво Київського краєвого сільськогосподарського музею, 1928. – 32 с.; Спаська Є. Кахлі Чернігівщини (XVIII-XIX ст.) / Є. Спаська. – К., 1927. – 24 с.; Спаська Є. Подорожі по Чернігівщині; уривки з щоденників, рр. 1921-1926; головним чином про гончарство чернігівське / Є. Спаська // Українське гончарство: Національний культурологічний щорічник. За рік 1994. – Опішне: Українське народознавство, 1995. – Кн. 2. – С. 337-373.

15. Спаський І.Г. Дукачі і дукачі України: історико-нумізматичне дослідження / І.Г. Спаський. – К.: Наукова думка, 1970. – 168 с.

16. Ткаченко М.М. Остер в XVII-XVIII вв. (за Румянцівською ревізією та іншими матеріалами) / М. Ткаченко. – К.: Друкарня Української Академії Наук. – 1925. – 57 с.

17. Романовський В.О. Сільське і міське населення Лівобережної України в 60-х роках XVII ст. / В.О. Романовський // Народна творчість та етнографія. – 1958. – № 3. – С. 89-109.

18. Компан О.С. Міста України в другій половині XVII ст. / О.С. Компан. – К.: Видавництво АН УРСР, 1963. – 388 с.; Компан Е.С. О некоторых особенностях социально-экономического развития городов Правобережной и Левобережной Украины в XVII-XVIII вв. / Е.С. Компан, В.А. Маркина // Города феодальной России: Сборник статей памяти Н.В. Устюгова. – М.: Наука, 1966. – С. 350-362.

19. Нестеренко О. Розвиток промисловості на Україні / О. Нестеренко. – К.: Видавництво АН УРСР, 1959. – Ч.1. Ремесло і мануфактура. – 496 с.; Гуржій І.О. Зародження робітничого класу України (кінець XVIII – перша половина XIX ст.) / І.О. Гуржій. – К.: Держполітвидав УРСР, 1958. – 180 с.; Гуржій І.О. Розвиток товарного виробництва і торгівлі на Україні (з кінця XVIII ст. до кінця 1861 року) / І.О. Гуржій. – К.: Видавництво АН УРСР, 1962. – 207 с.; Ткаченко М.М. До питання про соціально-економічний розвиток Лівобережної України (друга половина XVII – початок XVIII ст.) / М.М. Ткаченко // Український історичний журнал. – 1964. – № 1. – С. 77-81.; Голобуцький В.О. Економічна історія Української РСР. Дожовтневий період / В.О. Голобуцький. – К.: Вища школа, 1970. – 280 с.

20. Пажитнов К.А. Проблема ремесленных цехов в законодательстве русского абсолютизма / К.А. Пажитнов. – М.: Издательство Академии наук СССР, 1952. – 212 с.

21. Петренко М.З. Українське золотарство XVI-XVIII ст. / М.З. Петренко. – К.: Наукова думка, 1970. – 208 с.

22. Борисенко В.Й. Соціально-економічний розвиток Лівобережної України в другій половині XVII ст. / В.Й. Борисенко. – К.: Наукова думка, 1986. – 263 с.

23. Пляшко Л.А. Подорож до міста XVIII століття / Л.А. Пляшко. – К.: Наукова думка, 1980. – 152 с.

24. Кулаковський В.М. Міста Лівобережної України у XVIII ст. та чисельність населення в них / В.М. Кулаковський // Історичні дослідження: Вітчизняна історія. – К.: Наукова думка. – 1981. – Вип. 7. – С. 63-69; Кулаковський В.М. Ремесло і цехова система в містах і містечках Лівобережної України XVII ст. / В.М. Кулаковський // Історія народного господарства та економічної думки Української РСР. – К., 1980. – Вип. 14. – С. 53-60.

25. Швидько Г. Чернігівські міщани наприкінці XVII ст. (до історії магдебурзького права) / Г. Швидько // Чернігів у середньовічній та ранньомодерній історії Центрально-Східної Європи. – Чернігів: Редакційно-видавничий комплекс «Деснянка правда», 2007. – С.452-460; Швидько А. К.

Анализ источников по социально-экономической истории Левобережной Украины (вторая половина XVII – первая половина XVIII в.) / А.К. Швыдько. – Днепропетровск: Днепропетровский государственный университет, 1981. – 108 с.; Швыдько А. К. Значение воссоединения Украины с Россией для экономического развития городов Левобережной Украины / А.К. Швыдько. – Днепропетровск: Днепропетровский государственный университет, 1985. – 100 с.; Швыдько А.К. Социальные отношения и классовая борьба в городах Левобережной Украины во второй половине XVII – середине XVIII века / А.К. Швыдько. – Днепропетровск: Днепропетровский государственный университет, 1984. – 92 с.

26. Виноградов Г.Н. Анализ источников по истории цехового ремесла Украины XVI – первой половины XVII века: дис. ... кандидата ист. наук: 07.00.02; 07.00.09 / Г.Н. Виноградов. – Днепропетровск, 1989. – 304 с.

27. Пиріг П. Цехова організація ремесла на Чернігівщині у другій половині XVII століття / П. Пиріг // Київська старовина. – 1999. – № 5. – С.155-163; Пиріг П.В. Нариси соціально-економічної історії Чернігівщини в другій половині XVII ст. / П.В. Пиріг. – К.: Інформаційний видавничий центр «СТИЛОС», 1998. – 184 с.

28. Путро А.И. Левобережная Украина в составе Российского государства во второй половине XVIII века (Некоторые вопросы социально-экономического и общественно-политического развития) / А.И. Путро. – К.: Вища школа, 1988. – 142 с.; Путро О. Міста Чернігівщини в другій половині XVIII ст. // Місцеве самоврядування та статутне право в Україні: Збірка матеріалів / О. Путро. – Чернігів: Чернігівські обереги, 2003. – С. 61-65.

29. Балабушевич Т. Економічний розвиток Лівобережної України XVI – першої половини XVII ст. / Т. Балабушевич // Наукові записки НаУКМА. – К., 1998. – Т. 3. Історія. – С.40-48.

30. Балушок В. Майстер-ремесник та його вироби в народних уявленнях та ритуалі / В. Балушок // Родовід. – 1993. – № 5. – С. 13-20; Балушок В. Г. Світ середньовіччя в обрядовості українських цехових ремісників / В.Г. Балушок. – К.: Наукова думка, 1993. – 117 с.

31. Кулаковський П. Чернігово-Сіверщина у складі Речі Посполитої (1618-1648) / П. Кулаковський. – К.: Темпора, 2006. – 496 с.; Кулаковський П. Чернігів як політико-адміністративний і економічний центр у першій половині XVII ст. / П. Кулаковський // Чернігів у середньовічній та ранньомодерній історії Центрально-Східної Європи. – Чернігів: Редакційно-видавничий комплекс «Деснянська правда», 2007. – С. 512-519.

32. Доманова Г. Ремісничі цехи ранньомодерного Чернігова / Г. Доманова // Чернігів у середньовічній та ранньомодерній історії Центрально-Східної Європи. – Чернігів: Редакційно-видавничий комплекс «Деснянська правда», 2007. – С. 512-519; Доманова Г.С. Чернігівський магістрат: статус, структура та основні напрями діяльності (друга половина XVII – XVIII ст.): дис. ... кандидата іст. наук: 07.00.01 / Г.С. Доманова. – Чернігів, 2006. – 230 с.

33. Самойленко Г.В. Розвиток культури на Північному Лівобережжі України у другій половині XVII XVIII ст. / Г.В. Самойленко, С.Г. Самойленко. – Ніжин: Видавництво Ніжинського державного університету ім. М. Гоголя, 2007. – 241 с.

34. Пошивайло О. Гончарство Лівобережної України XIX – початку XX століть і відображення в ньому основних духовних настанов української національної свідомості / О. Пошивайло. – К.: Молодь, 1991. – 232 с.; Пошивайло О.М. Гончарні цехи Лівобережної України XVII – поч. XX століть / О.М. Пошивайло // Народна творчість та етнографія. – 1986. – № 6. – С. 33-39; Пошивайло О.М. Етнографія українського гончарства: Лівобережна Україна / О.М. Пошивайло. – К.: Молодь, 1993. – 408 с.

35. Боньковська С.М. Ковальство на Україні (XIX – початок XX ст.) / С.М. Боньковська. – К.: Наукова думка,

1991. – 112 с.

36. Тоїчкін Д. Українська козацька шабля XVII-XVIII ст.: морфологічні типи й осередки виробництва / Д. Тоїчкін // Військово-історичний альманах. – К., 2006. – № 2. – С. 104-138; Тоїчкін Д.В. Козацька шабля XVII-XVIII ст.: історико-зброєзнавче дослідження / Д.В. Тоїчкін. – К.: Видавничий дім «Стилос». – 2007. – 368 с.; Тоїчкін Д.В. З історії шаблі в Україні / Д.В. Тоїчкін // Український історичний журнал. – 2002. – № 4. – С. 81-94.

37. Карась А. Секретне кралецьке ткацтво / А. Карась // Сіверянський літопис. – 2003. – № 5-6. – С. 38-40; Карась А. Кралецьке ткацтво / А. Карась. – Глухів: РВВ ГДПУ, 2008. – 100 с.

38. Костенко Л. Кожум'яцький і шевський промисли в північних і південних губерніях Російської імперії (друга половина XIX – початок XX ст.) / Л. Костенко // Матеріали до української етнології. – К., 2008. – Вип. 7 (10). – С. 79-83; Костенко Л. Кожум'яцьке і шевське ремесло у містечку Седневі на Чернігівщині / Л. Костенко // Сіверянський літопис. – 2007. – № 4. – С. 77-83; Сапон В. Була у Седневі своя «валюта» / В. Сапон // Деснянська правда. – 2004. – 10 червня. – С. 10; Сапон В. Седнів. Історико-краєзнавчі етюди / В. Сапон. – Ніжин: ТОВ «Видавництво «Аспект-Поліграф». – 2004. – 92 с.

39. Ситий І. Кралецькі кравці та кушніри / І. Ситий // Сіверянський літопис. – 2002. – № 4. – С. 29-33; Ситий І. Новгород-Сіверський цех калачників (1711-1900) / І. Ситий // Сіверянський літопис. – 1996. – № 1; Ситий І. Цехові значки та печатки Чернігівщини (за матеріалами Чернігівського історичного музею) / І. Ситий // Міста та містечка в гербах, прапорах і печатках. – Львів, 2003. – С. 251 – 255.

40. Журман С.М. «Ремісниче положення» 1785 року та його вплив на цехові товариства Лівобережної України / С.М. Журман // Економіка та підприємництво. – К., 2008. – Вип. 21. – С. 37-45; Журман С.М. Цех як інститут господарської системи Лівобережної України в XVII-XVIII століттях / С.М. Журман // Актуальні проблеми економіки. – 2007. – № 8 (74). – С. 34-42.

41. Савченко О. Економічний розвиток Новгород-Сіверського намісництва (за даними Опису 1779-1781 рр.) / О. Савченко // Сіверянський літопис. – 2000. – № 6. – С. 62-70.

Щербина С.В. Цеховое ремесло на территории Северного Левобережья второй половины XVII – XVIII вв.: историография вопроса

В статье раскрыто состояние научной разработки истории ремесленных цехов на территории Северного Левобережья во второй половине XVII – XVIII вв.

Ключевые слова: Северное Левобережье, ремесло, цех.

Scherbina S.V. Craft guild on the territory of the Northern Left-bank Ukraine in the second half of XVII – XVIII centuries: historiography of the problem

The historiography of guild corporation's activity on the territory of the Northern Left-bank Ukraine in the second half of XVII – XVIII centuries is defined in the article.

Key words: Northern Left-bank Ukraine, craft, guild.

18.03.2013 p.